

kalesinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bu kitapla Türkiye'de ilk kez *Birbir Gece Masalları* üzerine derli toplu bir araştırma kitabı yayımlanmış oluyor.

Projenin başından beri bizden desteğini esirgemeyen Alev Kahraman'a, *Birbir Gece Masalları*'na olan heyecan verici ilgisi ve sevgisi ile bu etkinlikleri başlatan kişi olan Özcan Yüksel'e, katkılarından ötürü Bilkent Üniversitesi, UNESCO TMMK, AN-Kamall ve Atlas Dergisi'ne çok teşekkür ederiz.

Her zaman yanımızda olan ve nihayet sempozyum bildirilerinin kitaplaştırılması işini de üstlenen değerli dost E. Nedret İşli'ye de şükran borçluyuz.

Yayıma Hazırlayanlar

Doğu ile Batı Arasında Kültürel Bir Koridor Olarak *Birbir Gece Masalları*

MEHMET KALPAKLI

Doğunun edebiyat şaheserlerinin birbirlerine benzeyen kaderleri vardır. Arap kabileleri arasında ta 7. yüzyıldan beri anlatılan Leyla ve Mecnun öyküsünün ve öyküdeki lirik şiirlerin Valiû adlı bir şair tarafından *Mecnun ve Leyla Divanı* adıyla derlenmesinden asırlar sonra 11. yüzyılda, zamanının en büyük şairlerinden sayılan Genceli Nizamî bu hikayeyi *Leyla ve Mecnun* adı altında derlemiş ve Tanpınar'ın deyişiyle "bir aşk ve vahdet özleşişinin masalı" yapmıştır. Nizamî'nin metni sayısız İran ve Türk şairi tarafından tekrar tekrar ve yeniden üretilmiştir. Fuzulî'nin edebî bir âbide olan *Leyla ve Mecnun* mesnevisi de bunlardan biridir.

19. yüzyılda, Wilhelm ve Jacob Grimm kardeşler Alman köylülerinden masallar derlemiştir. Bunlar, Batı kültürünün tüm dünyaya yayılan ve en çok okunan / anlatılan masalları oldu. *Birbir Gece Masalları* ise bilinmeyen bir zamanda ve bilinmeyen bir yazar tarafından derlendi ve sözlü kültür içinde bin yıllarca anlatıldı; yüzyıldan yüzyıla taşındı. İlk olarak Antoine Galland isimli bir Doğubilimci tarafından derlenip toplanan masallar Fransızca'ya çevrilerek 12 cilt olarak 1704-1717 yılları arasında yayımlandı. *Mille et Une Nuits*.

1706'daki İngilizce ilk yayımı ise bilinmeyen bir çevirmen tarafından *The Arabian Nights Entertainments* başlığıyla yapıldı. Masallar o kadar popüler oldu ki, 1800 yılına kadar İngiltere'de 40'tan fazla edisyonu gerçekleştirildi. Daha sonra, 1839-

1841 arasında Edward W. Lane 3 cilt içinde açıklamalı bir tercümesini yayımladı. 1882-1884 arasında John Payne tam (*complete*) bir çeviriyi 9 ciltte yayımladı. Richard Burton ise 1885-86'da 10 cildi metin, 5 cildi notlardan oluşan 15 ciltlik yayıma yaptı.

Birbir Gece Masalları'nın metinleri çok katmanlı okunabilirler. Yani, anlatılan hikâyelerde çok farklı anlamlar düzeyleri bulunabilir. Aslında, Doğu kültürüne ait edebî metinlerin geleneği böyledir. Belki de bu yüzden, Doğu'nun bu şaheseri Batı'da başka hiçbir Doğu metnine nasip olmayan ilgiyi gördü; hâlâ da görmeye devam ediyor. *Birbir Gece Masalları* edebiyattan sinemaya, müzikten görsel sanatlara Batı'nın Doğu algısı olarak ve Doğu'nun ihtişamının ve fantastik yanının bir yansımaları olarak, kimi kez zamandan ve mekândan soyutlanmış bir hâlde seyahat edip durdu.

Birbir Gece Masalları'nın seyahati az da olsa, bazı kez Batı'dan Doğu'ya doğru oldu.

Türkçe'de 15. yüzyıl sonundan itibaren çeşitli adlar altında ve çeşitli biçimlerde çevirilerine rastladığımız *Birbir Gece Masalları*, Batılılaşma döneminden itibaren, eski Türkçe çevirileri unutulurak Batı dillerinden tercüme edilmişti. Yani, bu topraklardan Batı'ya oradan tekrar bu topraklara seyahat etti metinler. Evet, masallar da seyahat ediyorlar. Sözlü gelenek içinde seyahat ediyorlar, yazıya geçirilmiş hâlde seyahat ediyorlar, tercüme edilerek seyahat ediyorlar ve seyahat etikleri ülkelere ve iklimlere uyum sağlıyorlar...

Doğu ve Batı'nın insanlıkla ilgili ortak algısı olan konular: aldatma, yalan, ahlak, erdem, yardımseverlik, dostluk, kin, nefret, sevgi ve daha yüzlerce, kültürler ve coğrafyalar arasında iki yönlü kültürel etkileşimle doluşup durdu. Ve böylece, Alaaddin'in lambası ve "açıl susam açıl" deyişi gibi bu masallardan doğan pek çok unsur hem Doğu'nun hem Batı'nın ortak kültürel imgesi hâline geldi.

Türkiye, tarihsel süreç içinde varolmuş çok çeşitli kültürlerin (ve *Birbir Gece Masalları* gibi kültürel ve edebî ürünlerin) merkezi ya da geçiş yolu olmuştur. UNESCO'nun kültürlerarası diyalogun güçlendirilmesi amacıyla desteklediği kültürel koridorlar kapsamında insanlığın somut mirasının olduğu kadar somut olmayan kültürel mirasının da korunması hedeflenmektedir. *Birbir Gece Masalları*, somut olmayan kültürel mirasın, hem de dünyanın çok büyük bir alanına yayılmış şaheser-

ridir. Kültürlerarası iletişim söz konusu olduğunda da *Birbir Gece Masalları* büyük önem kazanmaktadır. Zira, bu metinler Doğu ile Batı arasında, bir ortak hafıza (*collective memory*) oluşturmuştur.

Geçmişten günümüze yaşamakta olan ve Doğu ile Batı'nın ortak kültürel değerleri olan *Birbir Gece Masalları*, insanlığın ortak mirası ve farklı kültürlerce paylaşılan bir değer olarak, korunması ve geliştirilmesi gereken bir kültür anıtıdır.

BİNBİR GECE'YE BAKIŞLAR

Hazırlayanlar:
Mehmet Kalpaklı
Neslihan Demirkol Sönmez

Turkuaz Yayınları: 19

Binbir Gece'ye Bakışlar

Hazırlayanlar
Mehmet Kalpaklı
Neslihan Demirkol Sönmez

Editör
M. Sabri Koz

Yayın Sorumlusu
Emin Nédret İşli

Kitap Tasarımı
Yeřim Balaban

Baskı

Portakal Basım Matbaacılık San ve Tic Ltd. řH.
Seyrantepe Mh. İnançeřme Yolu G-47 Sk. No: 5/1 4
Kağıthane İstanbul, Sertifika No: 12376

İstanbul, Aralık 2010
ISBN: 978 605 88909 3 0

Turkuaz Yayınları

Emir Nevruz Sok. No:12 (2d)

Panayia Apt. Galatasaray 34430, İstanbul.

Sertifika No: 18368

Web: sahaf-turkuaz.com

e-mail: bilgi@sahaf-turkuaz.com

Tel: (212) 245 45 88

Faks: (212) 245 45 84

© Tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yazarların ve yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
Türkiye Millî Komisyonu

TURKUAZ YAYINLARI